

Första läsningen: **Bar 5:1-9** (*Gud skall låta alla länder under himlen se din glans*)

Profeten Baruks tröstande ord vänder sig till människorna i Jerusalem efter förstörelsen av staden och deportationerna till Babylon år 587/586 f. Kr., då många tvingades bort ”till fots, bortdrivna av fiender” (v. 6). Gud kommer att se till att *alla höga berg skall sänkas... och klyftorna skall fyllas, så att marken blir slät och Israel kan gå fram i skyddet av Guds härlighet* (v. 7). De överdrivna proportionerna visar att befrielsen ska förstås andligt. Den sker i vår själ när Gud utplånar våra berg av synder och lyfter upp oss ur missmodets klyftor. Hjärtat värms nu i årets mörkaste tid!

Andra läsningen: **Fil 1:3-6, 8-11** (*Ni skall stå rena och skuldfria på Kristi dag*)

Filipperbrevets tema är glädje och ännu mer glädje. Paulus favoritförsamling, den i Filippi, är förbunden med honom genom varma känslor. Han önskar den nu mer ”insikt och urskillning” (v. 9). Endast en kärlek som är upplyst av förståndet kan skilja sanning från villfarelse. Att bli och vara katolik kräver mer än känslor och förälskelse i ”katholicismen”. Man måste kunna ta till sig trosläran även med förståndet. Annars håller tron inte.

Evangelium: **Luk 3:1-6** (*Alla människor skall se Guds frälsning*)

Varje år på denna söndag ställer kyrkan den helige Johannes döparen framför oss. Lukas – den noggranne forskaren (jfr Luk 1:1-4) – sätter in Jesu möte med Döparen i en historisk ram. Tiberius femtonde år som romarrikets kejsare var år 28-29 e. Kr. Pilatus var ståthållare mellan åren 26 och 36. Översteprästen Hannas (se Joh 18:13) avsattes av romarna år 18 men ansågs av många vara ”den riktige” översteprästen. Han behöll sitt inflytande: Hannas efterföljare Kajafas var hans svärson och fem av hans egna söner blev också överstepräster! Lukas citerar Jes 40:3-5 med slutorden ”alla folk skall se Guds frälsning” (v. 6) – ett viktigt tema för denne evangelist, som följde med aposteln Paulus ut i världen (han skriver ”vi” i Apg 16:10 ff). Lukas uppfattar precis som Markus och Matteus Döparen som *en ny Elia*, den profet som skulle komma och bana väg för Messias (Mal 4:5-6). Johannes bär asketiska kläder som Elia (2 Kung 1:8; Sak 13:4 – i kontrast till överklassen: Matt 11:8; jfr 6:28-32/Luk 16:19). Han äter vad han kan hitta i öknen och liknar de senare *ökenfäderna* – början på munkväsendet i fornkyrkan.

I antiken anlade man gärna eleganta mottagningsgator åt mäktiga gäster. Inför Guds (Jesu) ankomst ska hela berg sänkas och dalar fyllas, så att vägen blir slät och fin. Bilden är andlig: vår julförberedelse bör främst ske i hjärtat. Våra inre berg av *förhävelse och högmod*, av *obiktade synder* och *onödigt oro* ska jämnas ut. Men även våra berg av *prylar och pengar* kan bantas och bli till fyllning på platser där det finns *dalar av brist och fattigdom*. Hur kan vi ta emot Jesusbarnet, som Maria i stallet räcker fram till oss, om vi har famnen full av materiellt skräp medan andra svälter?

MÅNDAGEN ANDRA VECKAN I ADVENT

Första läsningen: **Jes 35:1-10** (*Gud själv skall komma och frälsa oss*)

Öknen och ödemarken skall jubla (v. 1). Det är förbluffande hur snabbt en torr öken förvandlas och börjar krylla av liv när det äntligen regnar. De torra tistlar som var straffet för Adams **synd** (1 Mos 3:18) kan då lätt dras upp. En trädgård blir till. Vattnet står för *förlåtelsen från synd* – den gåva som alla Adams barn behöver och som Kristus kom med. Det är lika förbluffande hur lätt *rätta ord i rättan tid* får ledsna och ensamma människor att blomma upp. ”Sorg och suckan flyr” skriver Jesaja (v. 10). Många av oss vaknar klockan fyra varje morgon och våndas med tanke på allt som oroar. Att med förtröstan överlåta allt åt honom som ger *det levande vattnet* (Joh 4:10-14) kan bli en vändpunkt. Det är svårt, men även denna svårighet kan vi överlåta! Så även de ”omöjliga” relationer vi dras med. Vi ser inte lösningarna nu, men de ska dyka upp i rättan tid. Jesajas ord blev en enorm tröst för Gudsfolket i den babyloniska fångenskapen på 500-talet f. Kr. När *Johannes döparen* citerar Jesaja i ödemarken (Matt 3:3) skedde en andlig blomning bland många i folkmängden: de omvänder sig, vill följa livets, inte dödens, vägar. *Den lame ska hoppa som en hjort och den stumme brista ut i jubel* (v. 6) – det förverkligas med Frälsarens ankomst (se nedan). *Den heliga vägen* genom öknen (v. 8) kan ha gett kyrkan hennes allra tidigaste självbeteckning, ”Vägen” (Apg 24:14).

Evangelium: **Luk 5:17-26** (*Det är otroligt, det vi har sett idag*)

Det händer att känslan av glädje efter bikten är så stor att den biktande vill ge prästen en kram och dansa iväg, sjungande. Att befria människor var Jesu projekt. Rätten att i Guds namn lösa från synd gav han vidare till sina apostlar och de i sin tur till kyrkans präster ända till vår tid (Joh 20:23; *Katolska kyrkans katekes*, nr 1441-1445). Vi kan (och bör) be för alla syndare och sjuka. Men det är Gud som förlåter synderna. Skaran av laglärare och fariseer kom hem till Jesus ”från varenda by i Galileen och Judeen och Jerusalem” (v. 17). De var alltså många! De förargas när Jesus förlåter synd med Guds auktoritet. När han i samma andetag befriar den lame mannen från sin sjukdom och så uppfyller Jesajas profetia (se ovan) blir de chockade. Inte många dagar senare är saken klar: Jesus ska röjas ur vägen (Mark 3:6).

Adventstidens tema är *väntan på Kristus*. De män som ville bära sin sjuke kamrat till Jesus fick vänta utanför. Den religiösa eliten fyllde huset med sig själva och sina teoridiskussioner. Då bröt männen sig in genom taket. Detta bevis på tro kunde Jesus inte motstå - de fick hans fulla uppmärksamhet och hjälp. Om människor idag visste vad det är som sker i varje mässa skulle de snabbt fylla våra kyrkor, ta sig in från alla håll för att få vara nära Herren. In genom fönstren och nödutgången. In genom taket.

Jag står hellre vid tröskeln i min Guds hus än jag bor i de gudlösas tält (Ps 84:11)

TISDAGEN 8 DECEMBER

JUNGFRU MARIAS UTKORELSE OCH FULLKOMLIGA RENHET, högtid

Adventstiden är hoppets tid, vi går med jungfru Maria på hennes väg mot Betlehem, där hon ska fullfölja sin unika uppgift: att ge Guds Son åt världen. Men idag strålar adventstidens ljus med en särskild glans, när vi katoliker firar JUNGFRU MARIAS UTKORELSE OCH FULLKOMLIGA RENHET. Det är en högtid, så viktig att kyrkolagen föreskriver att alla katoliker måste gå till mässan. Maria blev ”från det första ögonblicket av sin tillblivelse genom en enastående nåd och ett särskilt privilegium av Gud den allsmäktige, med hänsyn till Jesu Kristi – hela människosläktets Frälsares – förtjänster, bevarad fri från varje fläck från arvsyndens” (*Katolska kyrkans katekes*, nr. 491). Vad menas? Att Maria är **första tecknet på vad frälsning betyder för varje kristen**: Gud har – skriver Paulus i andra läsningen – utvalt oss i Kristus ”till att stå heliga och **fläckfria** inför sig i kärlek” (Ef 1:4). Hela meningen med den gåva som Marias kropp bar inom sig, Jesus, var ju att befria oss från synden, det andliga ormgift vi har i blodet och som vi tyvärr ger vidare från generation till generation (”arvskulden/arvsyndens”). Att denna kedja av skuld en gång skulle få ett slut lovade Gud i 1 Mos 3:15 (ormens huvud skulle krossas). Guds löfte i Paradiset föregriper Jesu människoblivande genom Maria och kallas därför ”proto-evangeliet” (det glada budskapet i förväg). Varje kristen blir i dopet renad från ”arvsyndens fläck” (se *Katolska kyrkans katekes*, nr 402-409 och 1250). Men Marias roll är speciell: Redan innan Jesu ankomst är hon utvald att bli *utgångspunkt* för frälsningen, att bli hans *första* boning. Av hennes egen kropp ska hans kropp byggas. Det är något oerhört stort – och hon själv förbluffas när hon får veta det av ängeln Gabriel. *Så* skapad, *så* utrustad från sitt livs början kunde hon helhjärtat välkomna Gud med det stora JA som alla andra av Evas barn har så svårt för att uttala. När Gabriel träder in i den unga flickans liv i Nasaret konstaterar han att hon är ”full av nåd” (jfr Luk 1:28). Det sägs så högtidligt att man känner att det närmast är hennes titel eller andra namn. Marias fullständiga överlåtelse till Guds vilja (”Se, jag är Herrens tjänarinna, må det ske med mig som du har sagt”, Luk 1:38) bevisar att denna nåd är verksam i henne. Andens kraft är där. Man skulle kunna säga det så att Maria är döpt i förväg.

Denna unika kvinna är allt vad *advent* står för: glad förväntan, öppet sinne, grönska mitt i vintern. Maria är därmed början på ett nytt folk, som behagar Gud: Jesu Kristi kyrka. Hon är trädgårdsmästarens ursäkt att inte hugga ner hela fruktträdgården (se Luk 13:6-9), vilket han annars hade haft god anledning till.

Hon som inte syndade, hon blev *syster till alla syndare*, deras försvarsadvokat inför Gud. Obunden av synden hade hon båda händer fria till att räcka världen medicinen: Jesus. Hade Maria inte utrustats med denna speciella nåd, så hade Guds Ande varit som Noas duva som inte fann någon ”plats där den kunde vila” (1 Mos 8:9). Gabriel hade tvingats

återvända med oförrättat ärende till himlen. Vi hade alla varit illa ute och ännu varit bara *Evas barn*, dödens barn.

Maria Immaculata, den obefläckade avlelsen, hon som är utkorad och fullständigt ren, är en stöttesten för många. I protestantisk tradition har man velat suddas bort denna del av vår kristna tro. Många katoliker känner obehag över denna lära för att de har för sig att Maria därigenom kommer på ”distans” av oss andra som bara är syndare. Men det är omvänt: hon kommer nära. Hennes son är en gåva till syndare (Matt 9:13). Maria visar oss att alla har en särskilt plats i Guds plan. Det fanns mycket som Maria inte kunde men som du och jag kan. Och ska. Vi behövs alla i Guds stora frälsningsprojekt. Varje litet kugghjul är viktigt.

Särskilda läsningar på denna dag:

1 Mos 3:9-15, 20; Ef 1:3-6,11-12 och Luk 1:26-38

ONSDAGEN ANDRA VECKAN I ADVENT

Första läsningen: **Jes 40:25-31** (*Han ger den trötte kraft*)

De judar som satt utan framtidshopp i fångenskapen i Babylon på 500-talet f. Kr. var skakade av minnena av Jerusalems förstörelse och templets undergång år 587/586. Orden i den stora ”Tröstens bok” (Jesaja, kap. 40-55) gav **styrka och vila**. Gud förstår hur vi har det mitt i våra andliga oväder. Det finns dagar då vi bara kan tänka att han inte ser oss och inte bryr sig om oss (v. 27). För judarna var den stora frestelsen att helt ge upp tron, att anse Gud för besegrad av mäktigare babyloniska gudar och sluta hoppas på honom längre (vid den tiden betraktades krig mellan folk som krig mellan deras gudar). Men Israels Gud är verklig och han är den Ende. Allt har han skapat och allting styr han. Han är inte som människor som tröttnas ut och besegras. För dem som hoppas på honom i stillhet blir allting bra till sist.

Vi ska komma ihåg att ju värre läget är, ju mäktigare fienderna verkar vara, desto mer behöver vi påminnas om vår Guds styrka och frälsningsvilja. *Den hjälplöse reser han ur gruset*, sjöng profeten Samuels moder Hanna (1 Sam 2:8). *Han upphöjer de ringa*, sjöng Jungfru Maria (Luk 1:52). När Kristus återkommer tar han oss upp till sig ”bland molnen” som Paulus säger (1 Thess 4:17). *Jag blir ung på nytt som en örn* (Ps 103:5). Vi ska delta i änglasången över Betlehem. Så kommer det att kännas.

Evangelium: **Matt 11:28-30** (*Kom till mig, alla ni som är tyngda av bördor*)

Det är tillåtet att smaka på julfriden redan nu. Det är viktigt att minska, inte öka kraven på sig själv inför julen. Vill du känna bödens frid framför krubban och njuta av psalmsången i julnatten, då ska du börja varva ner nu. Gåvor, matinköp och alla julförberedelserna är mycket bra och står helt under Guds välsignelse, men allt behöver inte gå så fort. Det vi

hinner med, hinner vi med. Adventstidens stilla glädje kräver ett lägre tempo. Advent är nästan viktigare än jul! Filosofen Sören Kierkegaard gick ofta på teater. Det sägs att han gick hem när föreställningen började: *förväntningens glädje är den största glädjen*, sa han. Vilken adventsmänniska!

Jesus uppmanar oss att bära hans ”ok”. Därmed avses den bärstång man lade över dragdjurens nacke. Så talade man om den ”lära” man följde. Jesus vill säga att hans tolkning av Moselagen är mildare än fariseernas (Matt 23:4). Det färgade band (stola) som präster och diakoner lägger över sin vita dräkt (alba) kallas ibland för ”ok”: de ska ”dra lasset” i gudstjänst och själavård. *Det oket är tungt och lätt på samma gång.* Jesu uppmaning innebär ett val. Man kan inte bära två ok samtidigt. Djävulens och syndens omänskliga ok ska kastas av innan vi kan lägga på det ok Jesus har. Sedan bär vi allt med honom. Om det blir en *korsväg* vi ska gå, så vet vi att Jesus går in under vårt kors och bär det med oss. Hans kärlek är där. Även när det kostar blod.

Bara hos Gud finner jag ro, från honom kommer mitt hopp. (Ps. 62:6)

TORSDAGEN ANDRA VECKAN I ADVENT

Första läsningen: **Jes 41:13-20** (*Jag är din förlossare, Israels Helige*)

När vi människor är små behöver vi – precis som djuren – en mamma som kan visa ömhet mot oss men som också kan resa sig med kraft och försvara oss om någon hotar oss. I dagens läsning hör vi Gud tala till sitt plågade folk med en sådan moders röst. Judarna som levde i fångenskapen i Babylon på 500-talet f. Kr. kunde hämta framtidstro och tröst i dessa ord. Den unga Jungfru Maria – i en senare men lika farlig tid – var höggravid och på väg till Betlehem. Sittande på sitt riddjur har hon ofta känt på sin mage och sagt kärleksfulla ord till den okände pojken därinne: *Var inte rädd, Jakob, lilla kryp, Israel, du stackars mask* (v. 14). Gud kallar sig för folkets ”befriare” (förlossare). Ordet står för en person som ska garantera att man kan friköpas ifall man hamnar i slaveri eller nödlägen (jfr Rut 2:20; 3 Mos 25:47-49). Löftet om det rinnande källvattnet (v. 18) för tankarna till den vattenrika trädgården i paradiset (1 Mos 2:6, 10-14). Maria gläds vid tanken på sin släkting Elisabet, som trots sin ålder nu har ett sexmånaders barn i knät – Johannes döparen (Luk kap. 1).

Evangelium: **Matt 11:11-15** (*Ingen har trätt fram som är större än Johannes Döparen*)

I söndags hörde vi evangeliet om Johannes döparen som framträdde i ödemarken och förberedde folket för Jesu ankomst. Lukas beskriver hur Johannes redan som foster kände igen sin Herre och hans mor genom att ”sparka till” i Elisabet när den gravida Maria kom på besök (Luk 1:41, bilden bekräftar Bibelns syn på det ofödda barnet som en egen person, jfr Ps 139:13-16). Johannes är *mer än en profet* (Matt 11:9). Som vägröjare för Messias fullbordade han Jesajas profetia (Jes 40:3-4). Stående på tröskeln mellan Gamla

och Nya testamentet fick han inte bara som tidigare profeter ana Messias, utan se honom (jfr *Katolska kyrkans katekes*, nr 717-720). Ändå är ”den minste i himmelriket” större än Johannes (v. 11). Vem är denne ”minste”? Kanske barnet i krubban? I advent förbereder vi oss för att fira *det spädbarn som självt är himmelriket*. Gud kommer som *den minste*. Gud, den allra störste, gör sig till en hjälplös baby som ingen kan känna fruktan inför utan som alla, även de mest förhårdade brottslingar, kan smälta inför och ta i sin famn.

Jesu ord om alla som vill ”rycka till sig” himmelriket ”med våld” är gåtfulla (v. 12). Hans egen familj fick fly för barnamördaren Herodes (Matt kap. 2). Denne despots son, Herodes Antipas, var den som senare lät fängsla Johannes (Matt 4:12; 11:2 f). Det kan vara *maktelitens motstånd mot Guds planer* som orden avser. Eller ska den dramatiska bilden förstås positivt som de män som bröt upp taket i Jesu hus som vi läste om i måndags? Eller menas de som genom vaka och bön, fasta och allmosor kämpar för att påskynda Kristi återkomst, likt Paulus idrottsman i 1 Kor 9:24 f?

Jag är som ett litet barn, som barnet i moderns famn. (Ps 131:2)

FREDAGEN ANDRA VECKAN I ADVENT

Första läsningen: **Jes 48:17-19** (*O att du ville ge akt på mina bud*)

Vi är skapade för *frihet* och därför är Gud *befrielsens Gud* – tydligt på så många ställen redan i Gamla testamentets böcker. När Guds bud är stränga, så är det för att de vill värna om *frihet, godhet och sanning* – värden man inte ska kompromissa med! Vi ska **absolut inte** söka oss till andra gudar än den sanne Guden, han som vill vårt bästa, vår självständighet, ja som vill skänka oss paradiset och del av sin egen gudomliga natur. Vi ska **absolut inte** stjäla, ljuga, bryta äktenskapet, o.s.v., för allt sådant undergräver den tillit som varje relation bygger på och som ger oss friheten att umgås i glädje och tillit med varandra. Buden är våra vägvisare och de leder till en lycka som liknas vid en *flod* och vid *havets vågor* (v. 18) – mäktiga symboler för **liv i överflöd**. Vi älskar att fira jul med barn eller barnbarn. I somras stod vi kanske vid stranden och såg dem leka där och tänkte på Guds löfte till Abraham, vår tros fader: Gud lovade att välsigna honom med ättlingar *talrika som stjärnorna på himlen och som sanden på havets strand* (1 Mos 22:16-17). Gud upprepar löftet om denna gåva för den som tror på Jesajas ord (v. 19). Är du barnlös? Löftet gäller dig också, säger Jesaja i 54:1. *Ditt namn skall inte utplånas utan alltid stå inför mig* (v. 19). Det betyder: du är lika betydelsefull i mina ögon som Abraham, **vem du än är som tror på mina löften!** Vad du tror är sant. Fadern själv älskar dig och låter ditt liv bära frukt. Den Ande som utgår från honom och Sonen ska svalka, rena, glädja dig, efterlängtnad som en flod i öknen (jfr Ps 1:3; 23:2; Jes 58:11; Joh 4:14; Upp 7:17).

Evangelium: **Matt 11:16-19** (*De lyssnar varken till Johannes eller till Människosonen*)

Vi hör här om en barnlek från antiken, där ena sidan spelade flöjt (eller lekte att de spelade) och andra sidan skulle agera bröllop eller begravning. Jesus har säkert själv lekt så som barn. Han minns besvikelsen när man inte kan hitta någon att leka med. Små barn som inte leker finns det anledning att oro sig för. Barn sårar varandra genom att hota med att ”du får inte komma på mitt kalas”, dvs. jag önskar ingen gemenskap med dig, du är utesluten. Jesus ser det sårade (och sårande) barnet i oss vuxna. Vi vill dominera – alla ska dansa efter vår pipa. Allt är andras fel, vi dömer ut dem innan de har förklarat sig. I vår fördomsfulla värld är det svårt även för Gud att göra sig hörd. Skickar han den asketiske och stränge Döparen som uppmanar människorna att börja ett nytt liv, så kallas han för galen, ja, avrättas (begravningstemat). Skickar han sin levnadsglade Son som sprider fest och glädje åt alla (bröllopstemat) så föraktas han av de stränga. Är du ledsen? Profeterna tröstar dig. Är du glad? Jesus spelar upp till dans. Både Johannes och Jesus avvisades, men Guds frälsningsplan genomförs ändå. Den kristna glädjen är floden som inte kan stoppas. Alltid är vi på väg mot nästa jul.

Förslag till fredagsoffer: Be för barn som inte har någon lycklig jul att se fram emot.

LÖRDAGEN ANDRA VECKAN I ADVENT

Första läsningen: **Syr 48:1-4, 9-11** (*Elia skall återkomma*)

Jesus Syraks vishet hör till Bibelns vishetsböcker. Jesu ord har ibland viss likhet med dessa skrifter, t.ex. evangeliet i onsdags som ligger nära Syr 6:24-25 och 51:26-27, eller Jesu ord igår om ”Vishetens gärningar” (Jfr Ords 1:20 ff; 8:1 ff). Dagens läsning är tagen från en längre lovprisning av Gamla testamentets hjältar (Syr kap. 44-50). Elia är den oförglömlige profeten som trotsade kung Achav på 800-talet f.Kr. Kungen ville införa fruktbarhetsguden Baal och blev skakad när profeten i Guds namn befallde att en årslång torka skulle börja (därmed visade Elia att det inte var Baal som gav fruktbarhet). Allt om Elia: Se 1 Kung 17 – 2 Kung 2.

Profeten Malaki förkunnade att denne starke profet skulle återkomma och bana vägen för Messias (Mal 4:5-6 = 3:23-24 i vissa biblar). I söndags hörde vi om Johannes döparen som uppfyllde detta löfte. Han förnekade visserligen själv att han var den återkomne Elia (Joh 1:21,25), men Jesus kunde också förbjuda att man kallade honom Messias (t.ex. Matt 16:20). Det var *en felaktig syn* på Elia och Messias som därmed avvisades. Johannes var inte identisk med Elia, men han liknade honom och trädde fram i samma anda (jfr Joh 5:35 med Syr 48:1; 2 Kung 1:10, 12; Luk 1:17 samt evangeliet i dag). Det var Johannes predikan i ödemarken som profeten Jesaja förutsåg i sina ord (Jes 35:1; 40:3-4). Öknen skulle blomma upp (= Johannes åhörarens hjärtan) och vägen skulle beredas åt Herren (= Johannes eget tema). Döparen var redan före födelsen, likt en ny Jeremia (Jer 1:5), bestämd av Gud att uppfylla Malakis profetia (Luk 1:17). Johannes skulle *mildra vreden innan den blossar upp och vända faderns hjärta till hans son* (v.10). Det handlar om försoning mellan generationerna – en gåva Gud kan ge oss till jul om vi vill ha den. Det

finns inget som kan förena människor i glädje som att se ett nyfött barn. Det gör ont när mor- och farföräldrar inte får möta sina barnbarn, därför att deras vuxna barn bär på gammalt agg och revanschlust mot dem. Om döden kommer emellan utan att någon försoning har uppnåtts går smärtan i arv. Söka försoning i tid, nu innan jul!

Evangelium: **Matt 17:10-13** (*Elia har redan kommit, men de kände inte igen honom*)

Apostlarna fick i Matt 17:1-8 i en vision på ett berg se Jesus samtala med Mose och Elia. Av Luk 9:31 vet vi att de talade om den död han skulle möta i Jerusalem. Nu vill apostlarna veta hur detta går ihop med Malakis ord om att Elia först ska återvända (se ovan). Det tar ju många år för en pojke att växa upp. Jesus svarar att Elia redan har kommit men inte blivit igenkänd utan dödad. De förstår då att han syftar på Döparen, som var ”Elia” genom att fullgöra Elias *tjänst*. Jesu *andra* ankomst, i härlighet, den vi ber om i advent och i Fader vår (Tillkomme ditt rike), ska ledsagas av basuner och änglar, inte av Elia (Matt 24:31; 25:31; 1 Thess 4:16 f).

Elia bar pojken till hans moder. ”Se”, sade han, ”din son lever” (Jfr 1 Kung 17:23)
